

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НОМІНАТИВНО-РЕФЕРЕНЦІЙНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІА-ДИСКУРСІ

Мосієнко О.В.,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті розглядаються особливості функціонування номінативно-референційних одиниць у медіа-дискурсі, який одночасно відображає і конструює оточуючий світ. Номінативно-референційні одиниці виконують дві дискурсивні функції — називну, призначену для іменування та характеристики позамовної дійсності, та референтну, яка полягає у різних способах включення референтів до медіа-тексту. Особлива увага приділяється комунікативним і лінгвокогнітивним властивостям номінативно-референційних одиниць, функціонування яких відбиває способи сприйняття дійсності людиною.

Ключові слова: *детермінатив, медіа-дискурс, медіа-текст, номінативно-референційна одиниця.*

В статье рассматриваются особенности функционирования номинативно-референциальных единиц в медиа-дискурсе, который одновременно отражает и конструирует окружающий мир. Номинативно-референциальные единицы выполняют две дискурсивные функции — номинативную, предназначенную для обозначения и характеристики внеязыковой действительности, и референтную, заключающуюся в разных способах введения референтов в медиа-текст. Особое внимание уделено коммуникативным и лингвокогнитивным свойствам номинативно-референциальных единиц, функционирование которых отражает способы восприятия действительности человеком.

Ключевые слова: *детерминатив, медиа-дискурс, медиа-текст, номинативно-референциальная единица.*

The article addresses functional peculiarities of designative-referential units in media discourse, the latter being regarded as both the means of reflecting the reality and construing it. Designative-referential units simultaneously perform two functions in media discourse: designating, responsible for naming and characterizing extralinguistic reality, and referential, which introduces various ways of denoting the objects of reference in a media text. Special attention is paid to communicative and cognitive features of designative-referential units representing different modes of perceiving the world.

Key words: *determiner, media discourse, media text, designative-referential unit.*

Комунікативно-дискурсивний вектор сучасної лінгвістичної науки спрямований на вивчення особливостей використання мовних одиниць у різноманітних дискурсах. Внаслідок стрімкого розвитку інформаційних технологій та процесів глобалізації інтенсивного вивчення набув медіа-дискурс, який одночасно відображає та конструює дійсність, зумовлюючи зміну ментальних і емоційних станів адресатів [2, 149]. У цьому зв'язку актуальним є детальне вивчення номінативних засобів англійської мови, особливість яких виявляється у сполучуваності з детермінативами, що зумовлює утворення номінативно-референційних одиниць (далі — НРО), які одночасно виконують дві дискурсивні функції — називну, призначену для іменування й характеристики позамовної дійсності, та референтну, яка виявляється у різних способах включення референтів до тексту. Відображаючи у свідомості людини об'єкти, явища і події навколишньої дійсності,

НРО забезпечують смисловий зв'язок, цілісність, інформативність, комунікативність і прагматичність медійних текстів.

Мета статті полягає у визначенні основних підходів до вивчення НРО в англомовному медіа-дискурсі. **Завдання розвідки** передбачає виявлення комунікативних і лінгвокогнітивних особливостей НРО.

Виняткова роль НРО у медійному дискурсі зумовлена їх використанням для відтворення позамовної дійсності, до якої в адресата відсутній безпосередній доступ у момент комунікації [10, 4]. Вивчення номінативно-референційної організації медіа-дискурсу здійснюється у двох аспектах: когнітивному, який полягає у виявленні моделей творення НРО, і комунікативному, що передбачає встановлення ролі досліджуваних одиниць на всіх етапах розгортання медіа-тексту — у заголовку, вступі, блоці головної події та заключному абзаці [5, 77].

При дослідженні НРО враховуємо, що медіа-дискурс являє собою вербалізовану мовленнєво-розумову діяльність, яка має лінгвальний і лінгвокогнітивний плани вираження. Медіа-текст розглядають як складну поліфункціональну гетерогенну систему, яка одночасно є продуктом вербалізації когнітивної діяльності індивіда-продуцента стосовно пізнання дійсності, а також об'єктом і результатом цілеспрямованого конструювання смислів за рахунок вербальних і авербальних кодів відповідно до прагматичної мети повідомлення [4]. У медіа-текстах НРО позначають референти, котрі репрезентують позамовну дійсність: номінативний компонент називає або характеризує предмети і явища, а детермінативи відбивають ракурс їхнього включення до дискурсу.

Когнітивно-дискурсивна парадигма дає змогу трактувати детермінативи як сигнали перспективізації референтів. Їх зовнішній, або надситуативний, статус відображений власними назвами, які вказують на незалежність об'єкта від ситуації [20, 88–89]. Внутрішня, або ситуативна, перспектива представлення об'єктів встановлюється означеними НРО, а зв'язки між референтами відображаються реляційними НРО, утвореними сполученням іменників із власними назвами у родовому відмінку або присвійними займенниками. Відповідно дискурсивно-когнітивні студії виявляють у НРО ідентифікаційну, реляційну й характеристичну перспективи представлення референтів. Комунікативно-текстові функції НРО відображенні у їхньому вживанні в різних текстових сегментах — заголовку, вступі, блоках головної події і коментарів, а також у заключному абзаці [3] — відповідно до дискурсивно-номінативних стратегій як схем послідовного формування завершених образів позамовних об'єктів, співвідносних із базовим рівнем категоризації, на якому ми зазвичай сприймаємо навколишній світ.

Комунікативний підхід до вивчення НРО враховує відображення ситуації та її учасників у різних ракурсах за рахунок фокусування уваги адресата на різних деталях і компонентах. Комунікативне вживання означених фраз зумовлене середовищем, у якому знаходяться мовець і адресат, а тому референт, представлений означеним іменниковим словосполученням, виступає у процесі комунікації як відомий, відображаючи комунікативний характер вживання означеного артикля [17, 3].

Комунікативні властивості НРО з вказівними займенниками, як засобами орієнтації мовлення стосовно учасників комунікативної ситуації, полягають у позначенні близької та далекої перспективи. Близька перспектива як зона, в якій знаходиться референт, котрий асоціюється з мовцем або з об'єктами, які так чи інакше пов'язані

з ним, позначається вказівними займенниками *this/these*. Віддалена перспектива як зона, в якій суб'єкт не знаходиться і використовується в тому разі, якщо референт асоціюється з адресатом, а не мовцем або ще кимось (третьою особою), позначається вказівними займенниками *that/those* [18, 695–697].

Дейктична сутність НРО з вказівними займенниками зумовлена фіксацією різної відстані між мовцем і предметом комунікації. Подібно до дейктичних одиниць вказівні займенники належать до засобів орієнтації, які ідентифікують об'єкти, що перебувають у межах поля зору комунікантів [9, 82–83]. Вказівні НРО пов'язують референти з часово-просторовими відношеннями і вказують на контекстуальні відмінності між моментом і місцем мовлення, мовцем і адресатом.

Вживання НРО з вказівними займенниками визначається комунікативним завданням цілого тексту, тобто його спрямованістю на інформування, переконання аудиторії або оцінювання подій. Вказуючи на віддалену або близьку перспективу сприйняття, вказівні займенники *this* та *that* відображають надходження інформації від людини, яка сама є учасником подій. Вказівні займенники відображають емоційне сприйняття суб'єктом дійсності, пов'язуючи референт з екстралінгвістичним контекстом шляхом виділення об'єкта з-поміж інших, та акцентують емпатичність наведеної інформації [11, 49–51], про що свідчать предикати і прикметники, які входять до складу словосполучень, а також мовний контекст.

НРО реалізують комунікативні характеристики у медіа-текстах, співвідносячи референти з центром або периферією подій. Текстові функції детермінативів у складі НРО полягають у зв'язуванні елементів тексту, розподілі уваги адресата, членуванні абзацу й тексту. Текстотвірні функції неозначених НРО виявляються у вступному блоці газетного тексту, який вводить нову ситуацію, характеризуються катафоричною спрямованістю текстових зв'язків. У коментуючій частині та наприкінці абзацу переважають означені фрази. Неозначена НРО може з'являтися як на початку, так і у середині абзацу, супроводжуючи назву кожного нового предмета або учасника подій, який вводиться в текст.

Лінгвокогнітивний підхід до дослідження НРО у медіа-дискурсі визначається спрямованістю повідомлення на активацію концептуальних структур, які репрезентують знання читача, необхідні для успішної комунікації. Відтворення у медіа-тексті об'єктивного світу пов'язане з процесами концептуалізації як способами осмислення людиною навколишньої дійсності і виділення одного об'єкта за рахунок співвіднесення його з іншими в межах ситуації та події, про які йдеться у повідомленні. У межах когнітивного підходу будь-який текст розуміють як створену

автором модель або картину дійсності, яка відображається загальними правилами моделювання, інтерпретуючи текст як системну єдність, а його опис як абстрактну семіотичну структуру [14].

Лінгвокогнітивний аспект породження й сприйняття тексту виявляється у відображенні подій у свідомості адресата. Осмислюючи подію, описану в медіа-тексті, читач будує її ментальну модель, яка окрім текстової містить багато іншої інформації: відомості про події, явища, сукупності даних, що передаються за допомогою мови в процесі комунікації [1, 7–8]. Розуміння цілого тексту значною мірою залежить від загальних знань людей про світ, в основі яких лежать такі базові структури, як фрейми, сценарії, скрипти — пакети інформації, що зберігаються чи утворюються в пам'яті і забезпечують адекватну обробку стандартних ситуацій. У цьому руслі структура медіа-тексту визначається як когнітивна модель, спосіб авторської інтерпретації повідомлення, що втілюється у фреймах як інструментах представлення знань, розуміння ситуацій, засобів дискурсивної організації текстів, які забезпечують перехід від значення до змісту повідомлення, від вербального рівня розуміння до концептуального [16, 62–64].

НРО використовуються у медіа-текстах як засоби збереження, активації, передачі знань, кодування/декодування інформації, а також конструювання ситуацій, подій, яке ґрунтується на особливостях взаємодії процесів мовлення і мислення [8, 38–40]. Комунікативно-текстові і лінгвокогнітивні властивості НРО забезпечують змістове розгортання медійних повідомлень, виконуючи ідентифікаційну, реляційну і характеристичну функції.

Ідентифікаційна функція НРО полягає в ототожненні предмета відносно дійсності та тексту — вказуванні на кореферентність висловлень, які позначають один і той самий предмет [19, 21–23]. Означені НРО виконують два різновиди ідентифікації: візуальну та ментальну. Візуальна ідентифікація супроводжується вказуванням на предмет, який є об'єктом зорового сприйняття, тобто означена фраза ототожнює референт, виокремлений з-поміж інших, які перебувають у спільному полі зору мовця й адресата. Ментальна ідентифікація здійснюється за відсутності предмета у межах поля зору, але при наявності у свідомості людини знання про нього та його ознаки, сформованого внаслідок попереднього сприйняття за певних життєвих обставин, тобто достатньої інформації у людини для ідентифікації предмета. Означені фрази вказують у цьому разі на доступність ментальної репрезентації референта, тобто можливість його ідентифікації адресатом. Ментальна ідентифікація є більш загальним явищем, оскільки безпосередня ідентифікація здійснюється через ментальне ототожнення.

НРО з вказівними займенниками відбивають перцептивну ідентифікацію референта, яка полягає в його введенні у лінгвістичний або ситуативний контекст за рахунок співвіднесення з дійсним центром — об'єктом, відносно якого здійснюється виділення. Обмеження щодо ідентифікації референта, які накладаються вказівними займенниками, сильніші і більш специфічні, ніж характерні для означеного артикля, оскільки референт повинен бути не тільки ідентифікований, але й контекстуально відомий та активований [13, 463–464]. Вказівні фрази виокремлюють у газетному дискурсі референт за рахунок його наближення до спостерігача, фокусують на ньому увагу адресата, виконують рестриктивну функцію та позначають контраст, викликаючи емоційну реакцію. Головна відмінність між артиклевими та вказівними фразами полягає у різних способах ідентифікації референтів. Вказівні фрази виділяють референт у сукупності з його ознаками, тобто в цілому, а не на основі певної характеристики, на відміну від означених фраз, які виділяють референт за рахунок певних властивостей.

Реляційна функція НРО з іменниками у присвійному відмінку та з присвійними займенниками виявляється в локалізації одних референтів стосовно інших. У когнітивних термінах реляційні фрази пов'язують спостерігача, орієнтир і референт-ціль [15, 42], відображаючи співвіднесеність особи з виділеним референтом, за допомогою якого встановлюється ментальний контакт з об'єктом володіння. Іменники у присвійному відмінку відрізняються від присвійних займенників локалізацією менш виділених референтів стосовно більш помітних. Водночас присвійні займенники відрізняються від означеного артикля, який вказує на зв'язок об'єкта зі структурою ситуації, відображаючи ідентифікацію через локалізацію одного референта стосовно іншого.

Характеристична функція НРО полягає у відображенні кількісних і якісних властивостей референтів за допомогою неозначеного артикля і квантифікаторів. Характеристичні властивості неозначених детермінативів пов'язані з перспективою зображення референтів. Неозначений артикль розглядається як засіб співвіднесення референта з межами поля сприйняття в близькій перспективі й відображає точку зору стороннього спостерігача, що виступає джерелом інформації та асоціюється з референтом, який не може бути ідентифікованим (non-identifiable) [12, 117].

Неозначені НРО здійснюють якісну класифікацію, номінацію й генералізацію референтів, співвідносять позначені ними об'єкти з реальністю, відображаючи тим самим ступінь модальності відповідних фрагментів тексту [7, 36–37]. Відсутність артикля перед злічуваним іменником у множині вказує на узагальнене, абстрактне поняття, представлене іменником, і відображає початкову точку

процесу пізнання. Оскільки значення артиклів виходить за межі текстових факторів, неозначений артикль вводить певний референт як елемент суб'єктивного досвіду індивіда [6, 116–118].

Таким чином, комунікативний підхід до вивчення досліджуваних одиниць ґрунтується на використанні НРО з означеним артиклем і вказівними займенниками для вказування на близьку або далеку перспективу сприйняття, виділення референтів на фоні ситуації. Означені НРО розподіляють увагу адресата при сприйнятті тексту, репрезентуючи важливі та другорядні аспекти

подій. Референти, які мають важливе значення і знаходяться в центрі подій, позначаються НРО з означеним артиклем та вказівними займенниками *that/this*, а ті, котрі представляють менший інтерес для відображення подій, позначаються неозначеними НРО. Когнітивні властивості НРО відображаються у моделях їх будови, пов'язаних з особливостями сприйняття світу і його відображення у свідомості людини.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні номінативно-референційного аспекту конструювання подій у медіа-дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алтабаева Е.В. Языковые категории в когнитивно-дискурсивном аспекте (к вопросу о методологии исследования) / Е.В. Алтабаева // Материалы VII Междунар. науч. конф. [«Язык и социум»], Минск, 1-2 декабря. — Минск : РИВШ, 2007. — С. 6–8.
2. Гусякова А.В. Когнитивное моделирование медиадискурса (к постановке проблемы) / А.В. Гусякова // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. — 2013. — № 2. — С. 143–154.
3. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк. — М. : Прогресс, 1989. — 312 с.
4. Деминова М.А. Онтология современного медиатекста [Электронный ресурс] / М.А. Деминова. — Режим доступа : <http://www.journ.usu.ru/index.php/component/content/article/418>.
5. Добросклонская Т.Г. Вопросы изучения медиатекстов. Опыт исследования современной английской медиаречи / Т.Г. Добросклонская. — М. : Эдиториал УРСС, 2005. — 288 с.
6. Кашкин В.Б. Функциональная типология: неопределенный артикль / В.Б. Кашкин // Социальные и гуманитарные науки, отечественная и зарубежная литература. Серия: Языкознание. — 2002. — № 4. — С. 112–119.
7. Огуречникова Н.Л. Значение и функции неопределенного артикля в английском языке / Н.Л. Огуречникова // Вестник Московского университета. Серия 9: Филология. — 2006. — № 3. — С. 26–40.
8. Олянич А. Презентационная теория дискурса / А. Олянич. — М. : Гнозис, 2007. — 407 с.
9. Потапенко С.І. Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) / С.І. Потапенко. — К. : Видавничий центр КНЛУ, 2004. — 359 с.
10. Потапенко С.І. Орієнтаційний простір сучасного англомовного медіа-дискурсу : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / С.І. Потапенко. — К., 2008. — 32 с.
11. Терехова С.І. Типологія дейксису (на матеріалі української, російської та англійської мов) / С.І. Терехова // Мовознавство. — 2004. — № 2–3. — С. 48–53.
12. Cumming S. Discourse and Grammar / S. Cumming, O. Tsuyoshi // Discourse Studies : A Multidisciplinary Introduction. — 1998. — Vol. I. — P. 112–137.
13. Diessel H. Demonstratives, Joint Attention, and the Emergence of Grammar / H. Diessel // Cognitive Linguistics. — 2006. — Vol. 17, № 4. — P. 463–489.
14. Dijk van T.A. Power and the News Media / T.A. van Dijk // Political Communication and Action. — Cresskill, NJ : Hampton Press, 1995. — P. 9–36.
15. Langacker R.W. Grammar and Conceptualisation / R.W. Langacker. — Berlin : Mouton de Gruyter, 1999. — 427 p.
16. Langacker R.W. Sources of Discourse Coherence / R.W. Langacker // English Language and Literature Studies Interfaces and Integrations ELLSII. — 2006. — Vol. 1. — P. 55–80.
17. Lyons Ch. Definiteness / Ch. Lyons. — Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1999. — 380 p.
18. Piwek P. 'Proximal' and 'Distal' in Language and Cognition: Evidence from Deictic Demonstratives in Dutch / P. Piwek, R.-J. Beun, A. Cremers // Journal of Pragmatics. — 2008. — Vol. 40. — P. 694–718.
19. Salehuddin K. Definiteness And Indefiniteness: A Contrastive Analysis Of The Use Of Determiners Between The Malay Language And English / K. Salehuddin // GEMA Online Journal of Language Studies. — 2006. — Vol. 6, № 1. — P. 21–30.
20. Searle J.R. Proper Names / J.R. Searle // Readings in the Philosophy of Language. — L. : University of London, 1997. — P. 585–594.